

UNELE ASPECTE REFERITOARE
LA MINERITUL ȘI METALURGIA BĂNĂȚEANĂ
ÎN ANII 1718-1726,
ANALIZATE PRIN PRISMA
UNOR DOCUMENTE AFLATE LA ARHIVELE
CURȚII IMPERIALE DIN VIENA

*Ovidiu Marinel Koch-Tufiș**

Cuvinte cheie: minerit, metalurgie, Banat, Habsburgi, mercantilism centroeuropean
Schlüsselworte: Bergbau, Metallurgie, Banat, Habsburger, mitteleuropäischer Merkantilismus

Victoriile obținute pe câmpurile de luptă de armatele austriece, în războiul desfășurat între anii 1716 și 1718 împotriva otomanilor, vor fi consacrate la masa tratatelor în anul 1718, la Passarowitz, prin anexarea de către Imperiul habsburgic a Banatului, Olteniei și a nordului Serbiei. Ținând cont de interese politico-strategice și economico-financiare majore ale Imperiului habsburgic, Banatul va fi organizat într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, acesta fiind administrat de la Viena de forurile aulice, respectiv Camera Aulică și Consiliul Aulic de război, prin intermediul Administrației Țării Banatului (*Banater Landes-Administration*), înființată la Timișoara în noiembrie 1717¹.

Statutul dobândit de Banat în cadrul monarhiei habsburgice, respectiv acela de domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, conferea împăratului, pe lângă calitatea de suveran al țării și pe aceea de stăpân feudal, fapt ce va permite guvernanților de la Viena să aplice în practică idei politice și administrative și să realizeze proiecte economice inspirate din gândirea mercantilistă.

Mercantilismul reprezintă politica economică a statului absolutist, având ca țel creșterea puterii acestuia prin sporirea avuției naționale. Acest deziderat

* Universitatea Karl Franz, Graz, Austria, Institutul de Istorie; Adresă: Heinrichstraße 26/ III A – 8010 Graz; E-mail marinelovidiu.kochtufis@stud.uni-graz.at

¹ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716–1778*, Timișoara, 1997, p. 49 (Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*).

putea fi atins în primul rând prin creșterea producției industriale în manufacturile de stat și realizarea unei balanțe comerciale active în care exporturile, în special de produse industriale, depășeau importurile, permițând rămânerea și atragerea în țară a unor sume mari de bani ce sporeau rezerva monetară a țării.

Mineritul și metalurgia se numărau printre ramurile economice favorizate de politica economică mercantilistă².

Producând metalele necesare realizării unor bunuri de consum folositoare societății, bunuri ce în parte erau exportate, participând astfel la realizarea unei balanțe comerciale active, contribuind la sporirea masei monetare prin producția de metale nobile – aurul și argintul -, creând locuri de muncă și implicit surse de venituri populației, oferind posibilități pentru desfășurarea unor afaceri economice pentru întreprinzătorii (investitorii - n.n.) particulari, mineritul este considerat ca fiind „copilul preferat al mercantilismului”, fiind și „cel mai nevinovat mijloc de a îmbogăți Erariul” (fiscul imperial - n.n.)³.

Pe plan central, mineritul și metalurgia bănățeană s-au aflat între anii 1718–1745 sub conducerea Camerei Aulice din Viena, secondată de Comisia Neoaquistică⁴, iar pe plan local au fost subordonate Administrației Banatului.

În continuare, ca o prefață la articolul nostru, dorim să prezentăm pe scurt cadrul legislativ, pe baza căruia s-a desfășurat activitatea minieră și metalurgică din Banat în intervalul de timp pe care îl analizăm, respectiv anii 1718-1726, acesta fiind conturat prin diferite acte normative, emise de Camera Aulică - în calitatea sa de for central răspunzător de problemele economice și financiare ale Imperiului habsburgic – și, respectiv, de către Administrația Banatului, care răspundea de problemele civile și militare ale provinciei.

Pentru cunoașterea situației mineritului și a metalurgiei bănățene, precum și a măsurilor luate de autoritățile habsburgice pentru revigorarea acestor activități economice, imediat după cucerirea Banatului, o importanță deosebită o prezintă colecția de documente cuprinzând legi miniere ale monarhiei

² Erich Öllner, *Istoria Austriei*, I, București, 1997, p. 348.

³ Kallbrunner J., *Das Kaiserliche Banat*, I, Einrichtung und Entwicklung bis 1738, München, 1958, p. 50-51.

⁴ Pentru evoluția ulterioară vezi Costin Feneșan, Rudolf Gräf, M. Zaberca, I. Popa, *Din istoria cărbunelui, Anina 200*, Reșița, 1991, p. 7; Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 64-66 și Gräf Rudolf, *Domeniul bănățean al STEG 1855–1920*, Reșița, 1997, p. 44.

habsburgice, provenind din Arhivele Curții imperiale din Viena⁵ - colecție publicată în anul 1834 - și documente nepublicate, provenind din fondurile aceleiași arhive⁶.

Sesizând importanța mineritului și metalurgiei, Comisia de organizare a Țării Banatului și guvernatorul provinciei, generalul Mercy⁷, solicită Camerei Aulice, la 7 octombrie 1717, luarea unor măsuri pentru reluarea activității la minele și instalațiile industriale exploatate de turci în Banat, precum și construirea altora noi⁸.

Camera Aulică decide, prin decretul din 7 decembrie 1717, să încredințeze organizarea mineritului și metalurgiei bănățene Comisiei bănățene de organizare minieră (*Banater Bergwerks Einrichtungs Comission*), în fruntea acesteia fiind numiți consilierul aulic, von Kalanek, în calitate de *Principal Commissarium*, și Ignatium Hahn, în calitate de *Con-Commissarium*⁹, documentul, amintit mai sus, fiind primul act normativ referitor la organizarea mineritului și metalurgiei bănățene pe care îl cunoaștem din documentele studiate până în prezent.

Din decretul menționat rezultă că, după informațiile pe care le deține Camera Aulică, în Munții Banatului se află minereu de cupru la *Versecz*, pe apa *Versava* și minereu de fier la *Carassava*, pe apa *Carass*¹⁰.

⁵ Anton Schmidt, *Chronologisch, Systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichische Monarchie*, Wien, 1834, zweite Abtheilung, VI.

⁶ Hof Kammer Archiv – Wien, Fond 16, Anhang Vermischer Ungarische Gegenstände (16 bis 18 Jahrhundert), fascicolul 19, *Banater Bergwerke Berichte des Temesvare Administration und ihr untergeordneter Stellen in Montansachen an die Hofkammer und Hofkommission in Münz und Bergwesen (1718-1762)*, p. 54, (în continuare HKA – Wien - *Banater Bergwerke Berichte*).

⁷ Referitor la organizarea administrației Banatului imediat după cucerirea sa de către habsburgi, vezi Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 43-67.

⁸ Sonia Jordan, *Die Kaiserliche Wirtschaftspolitik in Banat in 18 Jahrhundert*, München, 1967, p. 39 și Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 64.

⁹ Anton Schmidt, *op. cit.*, VI (partea a doua), p. 81; referitor la sarcinile Comisiei bănățene de organizare minieră, vezi studiul nostru *Dispozițiile Camerei Aulice adresate la 7 decembrie 1717 Comisiei Bănățene de organizare a mineritului*, în *AnB (S.N.)*, XII- XIII, 2004-2005, p. 343-369 (în continuare, *Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717*); vezi și Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 64.

¹⁰ Anton Schmidt, *op. cit.*, VI, p. 100.

În realitate, analizând documente din anii imediat următori, respectiv 1718 și 1726, reiese că în Banat se aflau mine de cupru în apropiere de Oravița¹¹ și mine de fier la Doman, situate lângă Carașova și respectiv „Tilfa”, lângă Bocșa¹².

O importanță deosebită o prezintă instrucțiunile prin care se cere Comisiei bănățene de organizare minieră să organizeze o cercetare amănunțită a munților Banatului în vederea descoperirii de noi minereuri, să preia și să organizeze activitatea la minele bănățene aflate în funcțiune sau părăsite, în numele împăratului, care ia sub protecția sa deosebită și pe lucrătorii mineri aflați aici, acestora garantându-li-se în continuare toate libertățile și privilegiile avute.

Fiind conștientă că exploatarea minereurilor de către erariu nu se poate face fără riscul unor pierderi financiare, Camera Aulică recomandă Comisiei bănățene să atragă la exploatarea minereurilor asociațiile de particulari (*Gewerken*), cărora li se garantează câștigurile realizate. Împăratul, în calitate de suveran și stăpân feudal al Banatului, își rezervă dreptul încasării unei părți din producția de metal obținută, sub forma unei taxe numită *urbariu* (*die Urbaren*) și dreptul de *die praeemptio*, respectiv, de achiziționare a metalelor obținute la un preț anumit¹³. Acțiunea de organizare a mineritului și a metalurgiei bănățene, începută de Camera Aulică prin decretul amintit mai sus, este continuată la 12 decembrie 1718 de către Administrația Banatului, care alcătuiește în acest sens o serie de dispoziții, pe care le trimite maistrului minier de la Oravița¹⁴.

Printre alte măsuri importante, dintre care amintim stabilirea cadrului juridic necesar desfășurării activității miniere și metalurgice bănățene, documentul menționat mai sus confirmă numirea lui Johann Schubert în funcția de maistru minier la Oravița - acesta fiind răspunzător de desfășurarea activității miniere și

¹¹ *Ibidem*, p. 105.

¹² HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 54

¹³ Anton Schmidt, *op. cit.*, VI, p. 100-101.

¹⁴ *Ibidem*, p. 105 –115, documentul este intitulat, *Instrukzion für dem Bergmeister zu Oraviza* (Instrucțiuni pentru maistrul minier de la Oravița), (în continuare *Instrukzion 1718*). Acest document a fost analizat în studiul nostru *Un document referitor la organizarea mineritului și metalurgiei în Banat la începutul stăpânirii habsburgice; instrucțiunile Administrației Banatului adresate la 12 decembrie 1718 maistrului minier de la Oravița*, în *Tibiscum*, XI, 2003, p. 341-351 (în continuare *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*)

metalurgice în Banat - în funcția de inspector al mineritului și metalurgiei bănățene fiind numit Joseph Antony Mayrhofer¹⁵.

La 7 septembrie 1720, Camera Aulică emite o ordonanță (*Resolution*), pe care o trimite Administrației Banatului, în aceasta făcându-se și unele referiri la mineritul și metalurgia bănățeană. Acest act normativ nu am reușit să îl identificăm până în prezent, existența sa și câteva scurte referiri la acesta fiindu-ne semnalate într-un nou decret al Camerei Aulice, referitor la mineritul și metalurgia bănățeană¹⁶, document pe care îl vom prezenta în cele ce urmează.

Documentul a fost emis la Viena în data de 4 ianuarie 1721, acesta conținând noi dispoziții și instrucțiuni referitoare la organizarea mineritului și metalurgiei bănățene, pe care Camera Aulică le trimite Administrației Banatului. Acest act normativ este alcătuit în urma informațiilor oferite Camerei Aulice de raportul de inspecție, întocmit la 11 decembrie 1720 de către comisia care a vizitat regiunea minieră din Banat și cea din nordul Serbiei¹⁷.

În decretul menționat mai sus, Camera Aulică specifică măsurile pe care Administrația Banatului trebuie să le întreprindă în vederea dezvoltării activității miniere și metalurgice în regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei¹⁸. Documentul ne oferă importante informații referitoare la organizarea și structura de conducere a mineritului și a metalurgiei din cele două regiuni și la situația exploatarea miniere și a instalațiilor metalurgice aflate aici, respectiv,

¹⁵ *Instrukzion 1718*, p. 105 și 115, vezi în acest sens și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 343-344.

¹⁶ Anton Schmidt, *op. cit.*, VI, p. 142 și 148.

¹⁷ *Ibidem*, p. 141-156; Documentul este intitulat *Verordnungen über den Untersuchungsbericht der banat'schen Bergwerke zu Oraviza, Poschan und des Kupferbergwerkes zu Maidanbeck in Servien* (Decret alcătuit în urma analizării raportului de inspecție referitor la minele bănățene de la Oravița și Bocșa și a minelor de cupru de la Maidanbeck din Serbia), (în continuare *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke*); acest decret a fost analizat în studiul nostru, *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, cuprinse în decretul Camerei Aulice adresat la 4 ianuarie 1721 Administrației Banatului*, în *Banatica*, 17, 2005, p. 367-396 (în continuare *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene...1721*).

¹⁸ Între anii 1718-1739, când teritoriile din nordul Serbiei au aparținut Imperiului habsburgic, acestea au fost din punct de vedere administrativ subordonate Administrației Banatului. Activitatea minieră și metalurgică din zona Maydanpek, aflată în nordul Serbiei, a fost în această perioadă subordonată administrativ Direcției miniere de la Oravița, această din urmă situație fiind confirmată de altfel și în decretul Camerei Aulice, din 4 ianuarie

minele de cupru aflate lângă Oravița și la cele situate la Maydanpek în nordul Serbiei, precum și la instalațiile metalurgice de prelucrare a minereului de cupru aflate la Oravița și Maydanpek și cele de prelucrare a minereului de fier situate la Bocșa.

În încheierea prezentării pe scurt a principalelor acte normative referitoare la organizarea mineritului și metalurgiei bănățene, documente emise de către Camera Aulică și Administrația Banatului în perioada 1717- 1727, dorim să menționăm faptul că la data de 15 decembrie 1727, Camera Aulică alcătuiește un nou decret prin care dispune luarea unor noi măsuri de către Administrația Banatului în vederea dezvoltării activității miniere și metalurgice în Banat și nordul Serbiei¹⁹. Decretul a fost alcătuit după ce Camera Aulică a luat la cunoștință de situația din regiunile montanistice, amintite mai sus, din rapoartele de inspecție ale unor funcționari minieri, care, la ordinele sale, au efectuat vizite în regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei, în anii 1726²⁰ și, respectiv, 1727²¹.

Desigur, corespondența dintre Camera Aulică și Administrația Banatului, cuprinzând: decrete, ordonanțe, hotărâri, rapoarte, proiecte de dezvoltare etc, referitoare la mineritul și metalurgia din Banat și nordul Serbiei, în perioada istorică pe care o analizăm, este mult mai vastă, multe dintre aceste documente

1721, vezi în acest sens și studiul nostru, *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene...1721*.

¹⁹ Anton Schmidt, *op. cit.*, VI p. 300-326, (în continuare *Organisirung des banatischen Bergwesens, 1727*).

²⁰ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 27-58, documentul este intitulat: *Ducsfuhrlicher Unterthaniger aufstand und visitations Bericht. In welchem Stand ich Bey der Vorgenommenen Visitation derer uber die Donau auch der Temeswarer seithen gelegenen Berg Hütten=Puch=Wasch=und hamerer ich diese Werke befunden nebst denen debey gefundene Mangel...* (Raport despre situația și lipsurile pe care le-am constatat la minele, șteampurile, spălătoriile și forjele situate peste Dunăre în Banatul de Timișoara), (în continuare HKA-Wien, *Unterthaniger Visitations Bericht 1726*); documentul a fost analizat în studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, analizată prin prisma a două rapoarte de inspecție, datând din anii 1726 și 1727*, în *AnB* (S.N.), X – XI/2, 2002-2003, p. 335-382, (în continuare *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*).

²¹ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 154-195; documentul este intitulat: *Unterthanig Gehorsambste Relation über die auf Hochgnädige Verordnung Hoch Lobs.Käys.Hoff.Cr. durch mich Johann Baptista Erlacher verrichten Visitation der Bergwercken in dem Temeswarer Bannat und Königreich Servien* (Raport alcătuit de mine,

aflate în fondurile diferitelor arhive așteptând să fie identificate și studiate de către cercetători.

În articolul nostru vom analiza, așa cum rezultă din titlul său, unele documente aflate în fondurile Arhivei Curții imperiale din Viena, acestea prezentând diferite aspecte referitoare la mineritul și metalurgia din regiunile montanistice aflate în Banat și nordul Serbiei, în intervalul de timp 1718-1726²².

Documentele constau în: o situație a lucrărilor de la exploatarea miniere de cupru de la Oravița, alcătuită la data de 19 august 1718²³; rezultatul probelor efectuate din minereurile de cupru de la Oravița, documentul fiind datat 22 august 1718, acesta purtând semnătura maestrului minier superior bănățean, Johann Schubert²⁴; rezultatul probelor de minereu (*Proben Zettel*) efectuate în cursul anului 1719 din minereurile de cupru exploatate la Oravița și Maydanpek, documentul fiind adresat Camerei Aulice de către Direcția imperială de Monetărie (*Kays Münz Amt*) din Viena²⁵; un document alcătuit la Viena și înaintat la data de 27 ianuarie 1725 guvernatorului Banatului, generalul Mercy, de către fostul contabil al minelor din Banat (*gewesenen Kays. Berg wercks Buchhalter in Bannath*), conținând proiectul de construire la Oravița a unei topitorii de producere a alamei și a altor instalații industriale, care urmează să valorifice diferite materii prime aflate în Banat: lemnul, salpetrul, vitriolul, amplasamentul acestor instalații industriale nefiind localizat²⁶; un memoriu adresat de guvernatorului Banatului, generalul Mercy, la 25 septembrie 1725, Consiliului Aulic de Război, acesta prezentând necesitatea și avantajele financiare ale dezvoltării în viitor a exploatarea miniere de plumb, conținând și argint, aflate la Dognecea. Memoriul a fost alcătuit de Mercy după ce acesta a fost informat

Johann Baptista Erlacher în urma inspecției efectuate la ordinul Camerei Aulice la exploatarea miniere situate în Banatul de Timișoara și în regatul Serbiei), (în continuare HKA-Wien, *Unterthanig Relation 1727*); documentul a fost analizat în studiul nostru *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*.

²² HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 3-26 și 59-70.

²³ *Ibidem*, p. 4-5 (în continuare *Orawizer Bergwerke.... 1718*).

²⁴ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 6-8 (în continuare *Orawizer Bergwerke, Proben Zettel.....1718*).

²⁵ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 10-11 (în continuare *Orawizer und Maydanpek Bergwerke, Proben Zettel.....1719*), acestui document considerăm că îi aparține și pagina 3 din fondul documentar HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte.

²⁶ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 12-16 (în continuare *Orawitzer Hütten Kurtzer Entwurff...1725*).

de situația minelor de la Dognecea, în urma parcurgerii unei documentații trimise în acest sens Administrației Banatului, documentație constând în: un raport alcătuit de maestrul minier Schubert, la 24 septembrie 1725, prezentând avantajele dezvoltării în viitor a exploatărilor miniere de la Dognecea, un proiect de dezvoltare (studiu de fezabilitate - n.n.) al exploatărilor miniere de la Dognecea, alcătuit desigur tot de către maestrul minier Schubert, după cum rezultă din parcurgerea documentului întocmit de el la 24 septembrie 1725 și, în sfârșit, un tabel întocmit la 24 septembrie de către Schubert, acesta conținând rezultatele topirii, la 18 septembrie 1725, a unei probe de minereu exploatat de la minele aflate la Dognecea²⁷. Ultimul document pe care îl analizăm în prezentul articol este alcătuit la Timișoara la sfârșitul lunii martie 1726, acesta prezentând proiectul de buget pentru anul 1726 și lucrările de investiții ce urmează să fie efectuate, în același an, în regiunea montanică din Banat și nordul Serbiei, respectiv, la exploatările miniere de cupru și instalațiile metalurgice de la Oravița și Maydanpek, minele de plumb și argint de la Dognecea, uzina de fier de la Bocșa și topitoria de sticlă de la Calina, proiectul fiind alcătuit într-o comisie de specialitate a Administrației Banatului (*Comihšione*), la care au participat și importanți funcționari cu funcții de conducere în regiunea montanică bănățeană²⁸.

Dorim să menționăm faptul că activitatea economică desfășurată în spiritul ideilor mercantiliste în spațiul Imperiului habsburgic se caracterizează printr-o puternică centralizare a deciziilor, din care cauză mercantilismul de tip austriac mai poartă și numele de cameralism (*Kameralismus*)²⁹, acest lucru rezultând și din prezentarea pe care am făcut-o mai sus, a documentelor care fac obiectul de studiu al prezentului articol. Deciziile porneau de la Camera Aulică, ca for central răspunzător de problemele economice și financiare ale imperiului, mergând, în cazul de față, pe filiera Administrației Banatului,

²⁷ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 18-26 (în continuare *Dognazker Bericht... 1725*).

²⁸ HKA –Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 59-70 (în continuare *Banater Bergwerke... 1726*); Calina este astăzi un sat aparținător comunei Dognecea; menționăm că în această perioadă, topitoriile pentru producerea sticlei sunt considerate că aparțin industriei montanistice, conform Rolf Jürgen Gleitsmann, *Der Einfluß der Montanwirtschaft auf die Waldentwicklung Mitteleuropas*, în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau*, Beiheft 2, Nr. 30, Bochum, 1984, p. 28.

²⁹ Karl Vocelka, *Geschichte Österreichs Kultur Gesellschaft-Politik*, München, 2002, p. 151.

inspectorul minier, pentru a ajunge la Oravița, unde maistrul minier asigura punerea lor în practică.

Între forurile răspunzătoare de activitatea minieră și metalurgică din Banat și nordul Serbiei, amintite mai sus, se purta o intensă corespondență, aceasta constând în diverse informări scrise, proiecte și propuneri de dezvoltare a exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice aflate aici etc., adresate de către forurile inferioare celor superioare, acestea din urmă, la rândul lor, și în mod special Camera Aulică, hotărau direcțiile și liniile de dezvoltare în viitor ale celor două regiuni montanistice, alcătuind în acest sens diferite acte normative: decrete, rezoluții, decizii, hotărâri etc., pe care le trimeteau forurilor inferioare cu atribuțiuni în acest sens, acestea urmând să transpună în practică dispozițiile primite.

Un rol important în dezvoltarea mineritului și metalurgiei din Banat și nordul Serbiei revine activității de conducere și organizare, desfășurate de către funcționarii minieri (*Officianten*). Așa cum am amintit deja, în anul 1718 a fost numit în funcția de maistru minier superior la Oravița, Johann Schubert - acesta fiind răspunzător de desfășurarea activității miniere și metalurgice în Banat -, în timp ce, în același an, în funcția de inspector al mineritului și metalurgiei bănățene a fost desemnat Joseph Antony Mayrhauer. Datorită decesului inspectorului minier în anul 1720, Camera Aulică cere Administrației Banatului, prin decretul din 4 ianuarie 1721, să numească o altă persoană în locul său, deoarece celălalt consilier al administrației civile (camerale) bănățene și inspector cameral superior, Rebentisch - ce îndeplinește provizoriu și această funcție -, cu toată străduința sa, nu poate face față și acestei noi sarcini³⁰.

Din documentele studiate până în prezent nu cunoaștem dacă în perioada 1721-1726 Administrația Banatului a numit o nouă persoană în funcția de inspector minier sau dacă aceasta, așa cum am amintit mai sus, a fost îndeplinită în continuare de către Rebentisch. Informații prețioase în această privință considerăm că ne oferă documentul din martie 1726, în acesta fiind menționați importanți funcționari cu atribuțiuni în mineritul și metalurgia bănățeană, care au participat la ședința în care s-a stabilit proiectul de buget pentru anul 1726 și lucrările de investiții ce urmau să fie efectuate în același an, în regiunea montanistică din Banat și nordul Serbiei. Acești importanți funcționari sunt:

³⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke*, p.156; vezi și studiul nostru, *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721*.

Fulda, menționat cu titulatura de funcționar superior principal al mineritului (*Berghaubts*), Schubert, având calitatea de conducător al mineritului (*Oberberg*) și Althausen, administratorul forjei de fier (*Eysen Hamer Verwalters*)³¹, (de la Bocșa - n.n.). Având în vedere faptul că în decretul Administrației Banatului din 12 decembrie 1718, Mayrhoer este menționat în calitatea sa de inspector minier sub titulatura de *Oberhaupt* al mineritului bănățean³² și ținând cont de faptul că în raportul de inspecție din anul 1726, Schubert este amintit că a participat la ședința de lucru din martie 1726, în calitate de maestru minier superior³³, considerăm că funcția de inspector minier o îndeplinea în acel moment Fulda.

Importanța și rolul funcționarilor montanistici pentru dezvoltarea mineritului și metalurgiei bănățene rezultă și din raportul înaintat, la 24 septembrie 1725, Administrației Banatului de către maestrul minier superior Schubert, acesta considerând că, în vederea dezvoltării în viitor a exploatărilor miniere de la Dognecea și a topitoriei ce va fi construită aici, este necesar să fie angajați diferiți funcționari minieri, metalurgi și forestieri: un maestru minier (*Bergmeister*), care să răspundă de activitatea montanică de la Dognecea, un contabil (*Rechnungs Fuhrer*), la topitorie sunt necesari un conducător al acesteia (*Ober Huttman*), un maestru topitor (*Hutten meister*) și un magazioner (*Hutten und Zeug Schreiber*), în timp ce pentru administrarea pădurilor aparținătoare este necesară angajarea unui pădurar (*Waldforster*)³⁴.

La Oravița, exploatarea minereurilor de cupru a fost reluată desigur la scurt timp după ce Camera Aulică, prin decretul său din 7 decembrie 1717, dă dispoziții în acest sens Administrației Banatului, acest lucru fiind dovedit de stadiul de execuție al unor lucrări miniere, care au fost efectuate după această dată, după cum rezultă din documentul ce descrie, la data de 19 august 1718, situația exploatărilor miniere existente la Oravița³⁵. Conform aceluiași document,

³¹ *Banater Bergwerke...1726*; Althausen, este administratorul uzinei de fier de la Bocșa, vezi în acest sens, HKA-Wien, *Unterthaniger Visitations Bericht 1726*, p. 54; HKA-Wien, *Unterthanig Relation 1727*, p.180 și studiul nostru *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 351 și 363.

³² *Instrukzion 1718*, p. 115; vezi în acest sens și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 343.

³³ HKA-Wien, *Unterthaniger Visitations Bericht 1726*, p. 51; vezi și studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 343-344.

³⁴ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19-20 și 24-25.

³⁵ *Orawizer Bergwerke.... 1718*, p. 4-5.

minele existente aici se află în munții numiți Oraviței (*Orawizer Geburg*) și, respectiv, Ciclovei (*Csiklowaer Geburg*). În munții numiți Oraviței sunt menționate exploatările miniere: Tilva (*Tylwa*), Cornu Tilva (*Cornu Tylva*), Tilva Mică (*Tylva Mik*), „Sub Tylva”, *Liusehovitza* și Prisaca (*Brisacken*), aceasta din urmă aflându-se în spatele topitoriei de cupru. În munții Ciclovei se află exploatările miniere: Vodarn, două puțuri, numite inferior (*Csiklowaer unter Schacht*) și superior (*Csiklowaer ober Schacht*) și mina *Temeseber*³⁶. În documentul din anul 1719 sunt amintite exploatările miniere de la Oravița, de unde Direcția Imperială de Monetărie a efectuat probe de minereu de cupru, acestea fiind: galeria *Heilige Dreifaltigkeit (3 Faltigkeit Stollen)* din cadrul exploatării miniere Cornu Tilva, și lucrările miniere *Wallis* și *Mercy* din munții Ciclovei³⁷.

Minerurile de cupru de la Oravița au conținuturi diferite de metal, după cum rezultă din probele de minereu efectuate în anul 1718 de către maestrul minier superior Schubert. Conform acestor probe, la exploatările miniere din munții Oraviței un centenar de minereu de cupru conține 30 funți (16,8 kg) de cupru la mina Sub Tilva, 12 funți (aprox. 6,7 kg) la exploatarea Cornu Tilva, și numai 4 funți (aprox. 2,2 kg) de cupru la mina Tilva, unde minereul este amestecat cu fier, în timp ce la exploatările miniere din munții Ciclovei, un centenar de minereu de cupru conține 20 funți (11,2 kg) de cupru la mina Temeser și numai de 17 funți (aprox. 9,5 kg) la Puțul inferior³⁸.

În anul 1719, Direcția Imperială de Monetărie din Viena efectuează, la dispoziția Camerei Aulice, probe de mineruri provenind de la exploatarea miniere de la Oravița și *Maydanpek*. La Oravița în urma probelor efectuate din eșantioanele de mineruri trimise la Viena, a rezultat că un centenar de minereu conține aproximativ 23 funți (aprox. 12,9 kg) de cupru la galeria *Heilige Dreifaltigkeit* din cadrul exploatării miniere Cornu Tilva, circa 1 funt (0,560 kg) la mina Tilva, minereul de aici conținând și argint, aproximativ 19 funți (aprox.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Orawizer und Maydanpek Bergwerke, Proben Zettel.....1719*, p. 10-11; referitor la exploatările miniere de la Oravița în perioada 1718 -1727 vezi studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 344; *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721* și *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 341- 343.

³⁸ *Orawizer Bergwerke, Proben Zettel.....1718*, p. 6; Un centenar = 56,006 kg conform Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 351

10,6 kg) la lucrarea minieră Wallis și respectiv circa 14 funți (aprox. 7,8 kg) de cupru la exploatarea minieră Mercy³⁹. Dorim să menționăm faptul că într-un document din anul 1725, se apreciază că minereurile de cupru de la exploatarea Vodarn din munții Ciclovei conțin arsenic, acest lucru influențând negativ calitatea cuprului produs la Oravița⁴⁰.

La minele de la Oravița aflate la începutul exploatării lor de către habsburgi, maistrul minier superior Schubert semnaleză în anul 1718 dificultăți în ceea ce privește efectuarea cu precizie a măsurătorilor topografice, necesare pentru stabilirea direcției corecte a lucrărilor miniere, acest lucru datorându-se, în primul rând, lipsei unor instrumente precum busola (*Compass*) și a defectării teodolitul (*Schientzeug*); pentru remedierea situației, funcționarul minier superior solicită ca aceste instrumente să fie procurate și trimise cu următorul transport de materiale⁴¹.

Referitor la vechimea exploatărilor miniere de la Oravița, Schubert menționează în documentul care prezintă la data de 19 august 1718 situația lucrărilor la exploatări miniere aflate aici, că exploatarea minereurilor în această zonă s-a practicat încă din timpul stăpânirii maghiare în Banat, urme ale acestor vechi exploatări fiind consemnate la exploatări miniere Tilva Mică și Prisaca. Documentul ne oferă informații și despre existența, la minele Cornu Tilva și Liusehovitza, unor vechi lucrări miniere datând din timpul ocupației turcești în Banat, acestea fiind exploatare de către un întreprinzător grec, care a locuit la Maydan, el construind pentru prelucrarea minereurilor și o topitorie. Amploarea acestor din urmă exploatări miniere, consemnează același document, ne este dovedită de relatarea unui bătrân din satul Maydan (astăzi Brădișorul de Jos - n.n.), care a lucrat aici în perioada în care a fost asediată Viena (se referă desigur la asediul Vienei de către turci din anul 1683 - n.n.); conform acesteia, într-o vară de la aceste mine se exploata o cantitate de minereu ce putea fi încărcată în aproximativ 500 de care⁴².

³⁹ *Orawizer und Maydanpek Bergwerke, Proben Zettel.....1719*, p. 10.

⁴⁰ *Orawitzer Hütten Kurtzer Entwurff...1725*, p. 14.

⁴¹ *Orawizer Bergwerke, Proben Zettel.....1718*, p. 8.

⁴² *Orawizer Bergwerke.... 1718*, p. 5; pentru existența la Oravița a unor exploatări miniere datând din timpul stăpânirii turcești, vezi studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 342-343; un vechi document, datând din anul 1437, menționează minele de la Ciclova, atestând faptul că exploatarea minereurilor s-a făcut aici și în timpul stăpânirii maghiare în Banat, vezi în acest sens, Dumitru Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998, p. 312 și studiul

La Dognecea austriei vor începe exploatarea minereului de plumb care conține și argint. în anul 1723⁴³.

Noi informații referitoare la această exploatare minieră ne oferă, așa cum am menționat deja, memoriul trimis Consiliului Aulic de Război, la data de 26 septembrie 1725, de către guvernatorul Banatului, generalul Mercy. În acest document se solicită aprobarea respectivului for superior al monarhiei habsburgice pentru efectuarea unor importante lucrări de investiții, necesare dezvoltării exploatărilor miniere de la Dognecea, în memoriul său, Mercy considerând că rezultatele probelor efectuate din minereurile de plumb și argint exploatare aici oferă certitudinea că în viitor costurile solicitate de lucrările de investiții să poată fi amortizate din veniturile realizate din exploatarea și prelucrarea minereurilor de la Dognecea. Rezervele de minereu aflate aici permit, se apreciază în același document, o exploatare a acestora ce se poate întinde pe o perioadă de aproximativ 200 de ani, minele de la Dognecea putând oferi locuri de muncă unui număr de până la 1000 de lucrători mineri. În cazul în care acest memoriu va fi avizat favorabil, se solicită forurilor superioare să trimită o dispoziție în acest sens, astfel ca, încă din iarna anului 1725-1726, să poată fi procurat un număr suficient de mineri și diferiți alți lucrători, să fie exploatat în pădure lemnul și să fie aduse diferite materiale necesare, acestea urmând să fie transportate folosindu-se și munca de robotă pe care locuitorii sunt obligați să o presteze⁴⁴; în acest fel va fi posibil ca noile lucrări de investiții să fie începute încă din primăvara anului 1726.

Memoriul generalului Mercy se bazează pe documentația înaintată Administrației Banatului de către maestrul minier superior Schubert, la 24 septembrie 1725, aceasta cuprinzând un raport în care se descrie situația exploatărilor miniere de la Dognecea, pledându-se în favoarea dezvoltării

nostru *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p.343.

⁴³ HKA-Wien, Unterthanig Relation 1727, p. 175; referitor la exploatările miniere de la Dognecea în perioada 1723-1727 vezi studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 343-345.

⁴⁴ *Dognazker Bericht... 1725*, p.18; faptul că generalul Mercy se adresează într-o problemă de interes economic, care este normal de competența Camerei Aulice, Consiliului Aulic de Război, se explică, considerăm noi, în primul rând prin faptul că guvernatorul Banatului era un colaborator apropiat al generalului Eugeniu de Savoia, acesta fiind președintele Consiliului Aulic de Război și sfetnic al împăratului Carol al VI-lea; conform, Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 15 –16.

acestora, un proiect de dezvoltare a zonei miniere de aici și rezultatele unei probe efectuate din minereurile exploatate la Dognecea⁴⁵.

Conform documentației înaintate de Schubert, rezultă că în zona Dognecea se află numeroase urme ale unor vechi lucrări miniere din care s-au extras cantități importante de minereu, precum și ruinele unor clădiri, pe care acesta le consideră că au aparținut unor exploatări miniere datând din timpul stăpânirii maghiare și chiar romane în Banat⁴⁶.

La Dognecea se află un filon metalifer principal conținând plumb și argint, care se întinde spre nord până aproape de exploatările de minereu de fier de la „Großer Tilva”. La exploatările miniere de la Dognecea există 12 fronturi de lucru, la fiecare dintre acestea lucrând câte o echipă alcătuită din 6 mineri. Dintre lucrările miniere actuale, care sunt amintite în document, patru la număr, se dă numele uneia dintre ele, respectiv, galeria Heilige Dreyfaltigkeiten Erb Stolen⁴⁷. Proiectul de dezvoltare alcătuit pentru exploatările miniere de la Dognecea prevede obținerea unei producții anuale de 13312 centenari (aprox. 745 t) de concentrat de minereu (*Schlich*), din care, ținându-se cont de faptul că dintr-un centenar de concentrat de minereu se obțin 3 Mărci (aprox. 0,702 kg) de argint și 35 funți (19,6 kg) de plumb, se vor obține anual 2496 Mărci (aprox. 584 kg) de argint și 4659 centenari și 20 funți (aprox. 272 t) de plumb. Având în vedere faptul că o marcă de argint se vinde cu prețul de 22 florini și un centenar de plumb cu 15 florini, valoarea producției de metale obținută anual la Dognecea se va ridică la suma de 124797 florini. În același timp, cheltuielile sunt estimate la suma de 55273 florini și 32 de creițari, dintre acestea cele destinate efectuării plății forței de muncă se ridică la suma de 30632 florini și 20 creițari, cheltuielile de transport și cele solicitate de exploatarea lemnului

⁴⁵ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19-25.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 21-23; Exploatările miniere din zona Dognecea-Ocna de Fier-Bocșa sunt menționate în documente încă din secolui al XIV-lea, vezi în acest sens Viorel Achim, *Mutații în statutul unor sate cneziale din Banat în epoca angevină. Cazul de la Biniș*, în *Banatica*, 12, 1993, p. 59; D. Țeicu, *op. cit.*, p 261 și studiul nostru, *Exploatările miniere din zona Dognecea–Ocna de Fier-Bocșa în sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în *Banatica*, 16/II, 2003, p. 49; în continuare *Exploatările miniere din zona Dognecea-Ocna de Fier–Bocșa*; referitor la unele informații despre exploatările miniere din zona Dognecea în timpul stăpânirii maghiare și turcești în Banat vezi studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănațene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 343.

⁴⁷ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 21-25;

se cifrează la suma de 12000 de florinți, pentru producerea unei cantități de 1600 „Maß” (aprox. 90 t) de mangal (cărbunele de lemn - n.n.), estimat că va fi livrat la prețul de 20 de creițari un Maß, este necesară suma de 6370 forini, în timp ce pentru porțiile de pâine acordate lucrătorilor este necesară suma de 4068 florini. Scăzând din valoarea producției de metale, care se extimează că va fi obținută anual la Dognecea, suma destinată cheltuielilor amintite mai sus, rămâne pentru fiscal imperial un venit anual de 69523 florini și 28 creițari, din acesta trebuind scăzute costul noilor lucrări de investiții necesare, respectiv o topitorie cu două cuptoare, câteva șteampuri și spălătoriile de minereu aferente etc. Proiectul prevede și numărul de funcționari, mineri, lucrători metalurgi, meșteșugari etc., necesari în viitor la exploatarea miniere de la Dognecea⁴⁸, acest aspect urmând să îl analizăm la forța de muncă.

Menționăm faptul că acest proiect de dezvoltare, care prevede obținerea unei cantități anuale de 13312 centenari (aprox. 745 t) de concentrat de minereu, este grandios, dacă ținem cont de faptul că în anul 1725 la minele de la Dognecea s-a exploatat o cantitate de numai 5887 Pahre (aprox. 1154 t) de minereu, în stoc, desigur din anul precedent, aflându-se 4112 Pahre (aprox. 806 t) de minereu, în timp ce pentru producerea unui centenar de concentrat de minereu, sunt necesare în medie 15 centenari de minereu⁴⁹.

Așa cum am amintit deja, la nord de exploatarea miniere de la Dognecea se află mina de fier numită *Großer Tilva*, minereul de fier exploatat aici, împreună

⁴⁸ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19-20 și 24; suma anuală necesită de cheltuielile efectuate cu plata forței de muncă, lemn, mangal, transporturi și porțiile de pâine acordate lucrătorilor am dedus-o din sumele destinate lunar pentru respectivele cheltuieli, acestea din urmă fiind menționate în document; unitatea de măsură denumită Maß (Maas) se precizează că este încărcată în 2 saci, conform, HKA – Wien, Unterthanig Relation 1727, p. 185, noi am efectuat calculele considerând 1 Maß = 1 centenar = 56,006 kg., vezi în acest sens studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 356; o marcă de aur sau de argint (Mark) = 233,947 g, conform, Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 351.

⁴⁹ *Banater Bergwerke... 1726*, p. 64-65; 1 pahren este o unitate de măsură, cântărind între 3,5 – 4 Centenari, vezi în acest sens studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 349, nota 25; la ședința din martie 1726, contabilul Papst a raportat că în medie la exploatarea de minereu de la Dognecea un centenar de concentrat de minereu se obține din 15 centenari de minereu, conform, HKA-Wien, Unterthaniger Visitations Bericht 1726, p. 51, vezi în acest sens și studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 343-344.

cu cel de la Doman, după cum se menționează într-un document din anul 1726, aprovizionând furnalul de la Bocșa⁵⁰.

În nordul Serbiei se află exploatările miniere de cupru de la Maydanpek, care, așa cum am amintit, au fost subordonate administrativ Direcției miniere de la Oravița în această perioadă. În anul 1719, Direcția Imperială de Monetărie din Viena a efectuat la dispoziția Camerei Aulice probe din minereurile de cupru provenind de la exploatarea miniere de la Oravița și Maydanpek. Din tabelul întocmit cu acest prilej, rezultă că minereurile de cupru de la Maydanpek au conținuturi de metal cuprinse între aproximativ 31 funți (aprox. 17,4 kg) și 16 funți (aprox. 9 kg) de cupru la un centenar de minereu⁵¹, o parte a probelor fiind luată de pe haldele existente aici, fapt ce atestă vechimea acestor exploatarea miniere. Dorim să menționăm faptul că în urma acestor probe, minereurile de cupru de la Maydanpek s-au dovedit a fi mai bogate în conținutul de metal în comparație cu minereurile de la Oravița. Tot în tabelul antemenționat este consemnată și o probă de minereu, luată de pe haldele de minereuri de la *Kuzschaina*, aceasta conținând plumb și argint⁵². Dat fiind faptul că această veche exploatarea minieră, după cum o dovedesc haldele existente acolo, este trecută în tabel sub acest nume printre minele de la Maydanpek, considerăm că avem de a face cu o exploatarea minieră situată în nordul Serbiei.

În momentul cuceririi Banatului de către austrieci, la Oravița se afla o topitorie de cupru⁵³, aceasta fiind menționată într-un document din 19 august 1718, în legătură, așa cum am amintit, cu localizarea exploatarea miniere Prisaca. Topitoria a suferit desigur distrugerii în timpul luptelor purtate de către armatele habsburgice pentru eliberarea Banatului, lucrările de reparații fiind începute în cursul anului 1718, după cum rezultă din dispozițiile Administrația Banatului,

⁵⁰ HKA-Wien, Unterthaniger Visitations Bericht 1726, p. 54 ; în sursa documentară menționată, exploatarea minieră situată în apropiere de Bocșa este amintită sub numele de Tilfa, aceasta am identificat-o în regiunea muntoasă aflată între Dognecea și Ocna de Fier, vezi în acest sens studiul nostru *Exploatarea miniere din zona Dognecea-Ocna de Fier – Bocșa*, p. 53 și 56–58.⁵¹ *Orawizer und Maydanpek Bergwerke, Proben Zettel.....1719*, p. 10; referitor la vechimea exploatarea miniere de la Maydanpek, vezi HKA-Wien, Unterthanig Relation 1727, p. 192 și studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănațene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 346.

⁵² *Orawizer und Maydanpek Bergwerke, Proben Zettel.....1719*, p. 10.

⁵³ HKA – Wien, Unterthanig Relation 1727 p. 167; vezi și studiul nostru *Situația mineritul și metalurgiei bănațene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 349.

adresate, la 12 decembrie 1718, maistrului minier de la Oravița. Alături de lucrările de reparații ale unor vechi instalații metalurgice⁵⁴, autoritățile habsburgice demarează un program ambițios de investiții, menit să revigoreze activitatea minieră și metalurgică din Banat și să o aducă la nivelul tehnologic caracteristic provinciilor imperiului cu tradiție în aceste domenii de activitate. În acest sens, după cum aflăm din documentul citat mai sus, un antreprenor pe nume Freyberg, sosit de curând în Banat (raportat la data decretului din 12 decembrie 1718 - n.n.), împreună cu un grup de mineri, va construi o serie de obiective economice, printre care și unele instalații industriale, respectiv, două forje pentru prelucrarea cuprului la Ciclova și o uzină pentru prelucrarea minereului de fier la Bocșa, aceasta constând dintr-o topitorie și o forjă⁵⁵. Lucrările de investiții au fost începute desigur cu adevărat în primăvara anului 1719, după ce anotimpul rece a fost folosit, așa cum se obișnuia, pentru organizarea lucrului și procurarea materialelor necesare. În anul 1724 se construiește la Calina o topitorie pentru producerea sticlei⁵⁶. În nordul Serbiei, la Maydanpek, în momentul cuceririi acestei provincii de către habsburgi, se afla o topitorie de cupru⁵⁷.

După ce am prezentat pe scurt instalațiile industriale metalurgice aflate în Banat în perioada de început a stăpânirii habsburgice⁵⁸, în cele ce urmează vom prezenta unele aspecte referitoare la acestea, întâlnite în documentele care constituie obiectul de studiu al prezentului nostru articol.

În anul 1725, politica de investiții a autorităților habsburgice referitoare la construirea unor obiective care să conducă la dezvoltarea industriei montanistice în Banat și nordul Serbiei este continuată. La topitoria de cupru de la Oravița sunt terminate lucrările de construcție a unui nou cuptor pentru topirea minereurilor (*Schmeltzer*), la un cuptor în care se extrage cuprul (*Spleis*

⁵⁴ *Instrukzion 1718*, p. 111-112 și 114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 345-346.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Aurel Țință, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*, Timișoara, 1972, p. 189.

⁵⁷ HKA – Wien, *Unterthanig Relation 1727* p. 171; vezi și studiul nostru *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 354.

⁵⁸ Referitor la instalațiile industriale metalurgice din Banat în perioada 1718-1727, vezi studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 345-346, *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721 și Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 348-354.

Ofen), la un ciocan de forjă (*Hamer*) și, respectiv, la două magazine pentru depozitarea mangalului. Ca urmare a politicii de investiții efectuate până atunci, la Oravița se apreciază că nu mai sunt necesare noi lucrări de investiții importante, aici fiind necesare doar unele lucrări de reparații în următorii ani. Producția de cupru negru (*Schwartz Kupfer*) – din acesta obținându-se cuprul în cuptoarele de tip Spleis Ofen și Gahr Herden – a fost, în anul 1725, de 3058 de centenari (aprox. 171 t), cheltuielile pentru producerea unui centenar de cupru negru ridicându-se la suma de 23 florini. În anul 1726, cantitatea de cupru negru produs la Oravița va trebui să fie redusă la aproximativ 2550 de centenari (aprox. 143 t)⁵⁹; motivele care au determinat această hotărâre, luată în ședința comisiei de specialitate din martie 1725, urmează să le prezentăm atunci când vom analiza bugetul alocat exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei. Cuprul produs la Oravița este prelucrat cu ajutorul ciocanelor forjei, fiind transformat în plăci și în diferite vase de cupru, forja de cupru nefiind localizată în documentele pe care le analizăm în prezentul articol, aceasta aflându-se însă, așa cum am amintit, la Ciclova.

Pentru valorificarea superioară a cuprului produs la Oravița și a unor resurse naturale ale Banatului, precum: lemnul, salpetrul, vitriolul, arsenicul etc., guvernatorului Banatului, generalul Mercy, îi este prezentat, la 27 ianuarie 1725, un proiect alcătuit la Viena de către fostul contabil al exploatărilor miniere din Banat⁶⁰. Conform proiectului amintit mai sus, se prevede construirea la Oravița a unei topitorii de alamă, aceasta constând din: două cuptoare în care se produce alama prin topirea cuprului și zincului, o turnătorie în care alama este turnată în lingouri, o forjă cu 8 ciocane și un cuptor în care lingourile de alamă sunt încălzite, spre a fi prelucrate în plăci și o instalație în care alama este prelucrată în sârmă. Producția anuală de alamă este estimată la 1955 centenari (aprox. 110 t), pentru aceasta fiind necesar să se topească 1500 de centenari (84 t) de cupru produs la Oravița și aproximativ 1200 centenari (aprox. 67 t) de zinc. Zincul necesar poate fi procurat din Silezia superioară (*Oberschlesien*) și Polonia, la un preț de 2 florini și 30 creițari centenarul, acesta ridicându-se, cu

⁵⁹ *Banater Bergwerke...1726*, p. 62-64; lucrările de investiții pe care le-am amintit că au fost efectuate în anul 1725 la instalațiile metalurgice de la Oravița considerăm că aparțin lucrărilor de construire a noii topitorii de cupru de aici, informații despre aceasta, vezi în HKA – Wien, Unterthanig Relation 1727 p.163-167; considerăm că ciocanul de forjă a fost construit la Ciclova, unde exista deja o forjă de cupru.

⁶⁰ *Orawitzer Hütten Kurtzer Entwurff...1725*, p. 12-16.

cheltuielile de transport în Banat, la 3 florini și 30 creițari, sau din Tirol și Elveția, zincul produs aici vânzându-se la Viena la un preț de 10 florini un centenar. Pentru reducerea cheltuielilor necesitate de procurarea zincului, autorul proiectului recomandă și începerea unor lucrări de prospecțiuni miniere în Banat, în vederea descoperirii unor minereuri de zinc.

Cheltuielile necesitate pentru realizarea acestei topitorii de alamă sunt estimate la suma de 13000 de florini. Alama prelucrată în plăci (*Tafel Mesing*) este vândută negustorilor la Viena la un preț de 47 florini centenarul - preț la care este comercializat și un centenar de cupru –, aceiași negustori pentru un centenar de sârmă de alamă de diferite sortimente (*unterschiedene Gattung Trats*) plătind 60 florini, în timp ce meșterilor turnători de alamă din Viena, un centenar de alamă turnată în lingouri (*Stuckh Mesing*) le este vândut cu 48 florini și 45 creițari. Se estimează că proiectata topitorie de alamă de la Oravița va aduce anual un venit erariului care se ridică la suma de 26220 florini, în cazul în care se va folosi zincul mai ieftin din Silezia superioară și Polonia⁶¹.

Tot la Oravița este prevăzută construirea unei instalații industriale care să producă arsenic, folosindu-se ca materie primă minereurile de cupru exploatare la mina Vodarna din munții Ciclovei, care conțin arsenic, prețul de cost al acestei instalații fiind estimat la suma de 400 florini. Conținutul de arseniu din aceste minereuri are o influență negativă, în concepția autorului acestui proiect, asupra calității cuprului produs la Oravița, acesta informând în acest sens Administrația Banatului printr-un raport trimis încă de la data de 3 septembrie 1723. Folosindu-se minereurile de cupru amintite, se poate produce anual o cantitate de 300 centenari (aprox. 17 t), de arseniu, care se poate vinde la Viena cu prețul de 14 florini un centenar, acesta fiind întrebuințat la manufacturile de producere a sticlei și la vopsirea țesăturilor. Pe lângă faptul că extragerea arseniului din minereurile de cupru va conduce la îmbunătățirea calității cuprului produs la Oravița, anual fiscul imperial poate obține din vânzarea cantității de arseniu amintită mai sus un venit, după ce se scad cheltuielile de producție, de 2284 florini⁶².

În Banat se află și materia primă necesară producerii vitriolului (materia primă este pirita cupriferă, care se extrage din minele consemnate în document sub denumirea de *in kies grube* - n.n.), acesta fiind folosit la manufacturile de postav (*Tuch Manufactur*). Cheltuielile necesare pentru construirea unei astfel

⁶¹ *Ibidem*, p. 12-14.

⁶² *Ibidem*, p. 14-15.

de instalații se ridică la suma de 400 florini, aici putându-se produce anual o cantitate de aproximativ 265 centenari (15 t) de vitriol, acesta urmând să fie vândut la un preț de 12 florini centenarul. Veniturile anuale obținute în acest fel de fiscul imperial se pot ridica la suma de 2574 florini, după ce se scad cheltuielile de producție. În munții Banatului, după informațiile autorului acestui proiect, se găsește și *Alaun*, care poate fi prelucrat de asemenea în cadrul instalației de producere a vitriolului⁶³.

În Banat se află de asemenea și salpetru, acesta putând fi exploatat și prelucrat, prețul acestui produs fiind în Viena de 26 de florini centenarul⁶⁴.

În sfârșit, autorul acestui proiect propune valorificarea lemnului rezultat în urma doborârii arborilor de către vânt, în pădurile situate în zonele puțin accesibile. În aceste locuri pot fi instalate cazane (*Kesel*), în care se va produce din lemn, potasa, aceasta putând fi vândută în Viena la un preț de 9 florini centenarul⁶⁵.

La Dognecea, printre lucrările de investiții realizate în anul 1725, sunt menționate mai multe construcții (*Gebau*), prin acestea trebuind să înțelegem diferite noi lucrări miniere, dar și unele instalații industriale; de asemenea printre noile lucrări de investiții din acest an este amintit un canal de aducțiune a apei și un drum⁶⁶. Canalul de aducțiune a apei punea desigur în mișcare instalațiile șteampului, care este amintit la 24 septembrie 1725 în raportul maistrului minier superior Schubert, această instalație, în care se zdrobea minereul cu ajutorul a 24 de ciocane (*Stampf*) acționate de forța apei, numărându-se printre lucrările de investiții efectuate în cursul anului 1725. În documentul amintit mai sus și în proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere de la Dognecea, care îl însoțește, Schubert consideră că este necesar să se construiască trei noi șteampuri (*Puch Werck*), asemănătoare celui deja existent, o topitorie (*Schmölz Hütten*) cu două cuptoare (*Ofen*) în care să fie prelucrate minereurile de plumb și argint, o instalație de separare a argintului de plumb (*Silber treib Herd*) și alte diferite construcții necesare⁶⁷. Dorim să menționăm faptul că în ședința din martie 1726, comisia bănățeană, care a aprobat bugetul și lucrările de investiții ce urmează să fie realizate în anul 1726 în regiunea minieră din Banat și nordul Serbiei, a

⁶³ *Ibidem*, p. 15.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Banater Bergwerke...1726*, p. 64.

⁶⁷ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19 și 24.

alocat suma de 3732 florini pentru construirea la Dognecea a trei șteampuri, în valoare de 2332 florini, a unei topitorii, care va costa 800 florini și a mai multor locuințe pentru lucrători, totalizând suma de 600 florini⁶⁸. Considerăm că un rol important în hotărârea luată de comisie l-a avut implicarea guvernatorului Mercy care, așa cum am menționat deja, a sprijinit proiectul de dezvoltare a exploatărilor miniere de la Dognecea, înaintându-l și forurilor superioare ale monarhiei habsburgice, care, desigur i-au și dat aprobarea. În aceeași ședință din martie 1726 s-a stabilit ca în acest an să se producă la Dognecea o cantitate de 2250 mărci (aprox. 526 kg) de argint⁶⁹, aceasta evident după ce vor fi realizate instalațiile industriale menționate mai sus.

În anul 1725 au fost efectuate la uzina de fier din Bocșa mai multe lucrări de investiții, constând în efectuarea lucrărilor de construcție la o nouă forjă, construirea unui nou stăvilar și săparea canalului de aducțiune a apei necesare punerii în mișcare a ciocanelor de la forjă, precum și realizarea unor locuințe pentru lucrători și a clădirii destinată cârciumei. În anul 1726, s-a alocat suma de 1000 florini pentru terminarea lucrărilor la forja aflată în construcție, 400 florini pentru construirea clădirii unde sunt construite formele necesare turnătoriei (*form hauss*), 100 florini pentru realizarea unui magazii de depozitare a mangalului, în timp ce pentru terminarea lucrărilor de construcție la clădirea cârciumei s-a alocat suma de 150 florini. Furnalul de la Bocșa a produs, în anul 1725, o cantitate de 5400 centenari (aprox. 302 t) de lupe de fier, perioada sa de funcționare însumând, în acest an, 8 luni. În anul 1726 se preconizează să se producă la uzina de fier de la Bocșa o cantitate de 3200 de centenari (aprox. 179 t) de fier forjat în bare (*Staabeyesen*) și diferite produse obținute din acestea prin forjare (*Zeugeysen*), în stoc neprelucrate urmând să rămână o cantitate de 1400 centenari (aprox. 78 t) de lupe de fier. Datorită inundațiilor frecvente ale râului Bârzava, alături de pagubele materiale produse instalațiilor industriale, se creează în zonă și un microclimat nesănătos, fapt ce determină îmbolnăvirea lucrătorilor, acest lucru având, se consideră, o influență semnificativă în bilanțul financiar negativ al uzinei⁷⁰.

La topitoria de sticlă de la Calina, în anul 1725, s-au efectuat diferite lucrări de investiții în valoare de 1576 florini⁷¹.

⁶⁸ *Banater Bergwerke....1726*, p. 65.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 68.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 66-68.

⁷¹ *Ibidem*, p. 65.

Topitoria de cupru de la Maydanpek a produs în anul 1725 o cantitate de 3304 centenari (aprox. 185 t) de cupru negru, cheltuielile pentru producerea unui centenar ridicându-se la suma de 18 1/3 florini, acestea fiind astfel mai mici decât cele înregistrate la topitoria de la Oravița. Printre lucrările de investiții efectuate în acest an se numără lucrările de reconstruire a cuptorului de tip *Gahr Herden*, în care se obține cuprul. Din aceleași motive ca și la Oravița, comisia de specialitate bănățeană a hotărât ca în anul 1726 producția de cupru negru să fie redusă, aceasta urmând să depășească cu puțin cantitatea de 2000 centenari (aprox. 112 t). Pentru anul 1726, la Maydanpek, se consideră că în afară de construirea unui baraj de acumulare, care să asigure apa în cantități suficiente pentru acționarea instalațiilor topitoriei și construirea unui magazin, nu mai sunt necesare noi lucrări de investiții⁷².

Fiscul imperial alocă anual pentru exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei sume importante de bani, acestea fiind destinate în primul rând pentru asigurarea desfășurării procesului de producție, efectuarea de noi lucrări de investiții și colonizarea forței de muncă. În anul 1725 a fost alocată în acest sens suma de 177604 florini⁷³, aceasta fiind repartizată astfel: 80583 florini pentru exploatările miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și forja de la Ciclova, din această sumă cea mai mare parte, respectiv 72619 florini, revenind obiectivelor miniere și metalurgice de la Oravița⁷⁴, suma de 7243 florini a fost cheltuită pentru exploatările miniere de la Dognecea⁷⁵, 18670 florini au fost alocați uzinelor de fier de la Bocșa⁷⁶ și 6339 florini pentru topitoria de sticlă de la Calina⁷⁷, în timp ce pentru exploatările miniere și instalațiile metalurgice aflate în nordul Serbiei, la Maydanpek, a fost cheltuită suma de 64769 florini⁷⁸.

În ședința din martie 1726 a comisiei de specialitate bănățene se hotărăște ca suma alocată pentru anul 1726 exploatărilor miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, să fie redusă în comparație cu anul precedent, aceasta

⁷² *Ibidem*, p. 60-61.

⁷³ Suma de 177604 florini, alocată în anul 1725 exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, am calculat-o însumând sumele repartizate pentru fiecare exploatare minieră și instalație metalurgică în parte.

⁷⁴ *Banater Bergwerke....1726*, p. 62.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 65.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 60.

fiind stabilită la 130000 florini, suma fiind defalcată după cum urmează: 50000 florini pentru exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița, 16000 florini pentru exploatarea miniere și instalațiile industriale ce se vor construi la Dognecea, 12000 florini pentru uzina de fier de la Bocșa și 4000 florini pentru topitoria de sticlă de la Calina, în timp ce exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice de la Maydanpek, le va fi alocată suma de 48000 florini⁷⁹.

Considerăm că hotărârea de reducere a sumelor de bani, alocate în anul 1726 exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice aflate în regiunea montanică din Banat și nordul Serbiei, are la bază raționamente ce țin de politica bugetară a Banatului în respectivul an financiar, la care se adaugă desigur și faptul că în general, așa cum am menționat în prezentul articol, nu mai este necesar să mai fie efectuate importante lucrări de investiții, în comparație cu anii precedenți. În ceea ce privește repartizarea sumei alocate, se constată modificări esențiale, în sensul că toate obiectivele miniere și metalurgice sunt afectate mai mult sau mai puțin de reducerea sumelor alocate lor în comparație cu anul 1725, cu excepția exploatarea miniere de la Dognecea. Considerăm că un rol important în acest sens, așa cum am menționat deja, l-a avut implicarea guvernatorului Mercy în sprijinirea proiectului de dezvoltare al exploatarea miniere de la Dognecea, acesta obținând desigur și aprobarea forurilor superioare ale monarhiei habsburgice. Atitudinea lui Mercy în această problemă a fost determinată în primul rând de raționamente economico-financiare; argintul fiind un metal prețios, exploatarea sa la Dognecea poate contribui la sporirea masei monetare aflată în circulație în Banat și implicit în Imperiul habsburgic, acesta fiind, de altfel, unul din dezideratele de bază ale politicii economice mercantiliste. Tot referitor la motivul care a determinat hotărârea de repartizare a sumelor bugetare pe anul 1726, menționăm faptul că în proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, se precizează că vor fi reduse sumele de bani alocate și implicit și producția de cupru de la exploatarea miniere și topitoriile de la Oravița și Maydanpek, pentru a putea fi sporite sumele de bani necesare noilor lucrări de investiții de la Dognecea. Considerăm că această hotărâre a fost determinată, pe lângă raționamentele prezentate mai sus, și de unele dificultăți de moment referitoare la comercializarea cuprului produs la Oravița și Maydanpek și aducem ca argument faptul că în aceeași ședință din martie 1726, se recomandă

⁷⁹ *Ibidem*.

comercializarea unei părți a cuprului produs aici în statele italiene și a unei cantități de 2000 de centenari (aprox. 112 t) de cupru în Imperiul otoman, vânzarea pe această din urmă piață fiind posibilă numai în condițiile în care prețul de cost al acestuia va scădea⁸⁰. Menționăm faptul că această din urmă cantitate de cupru este destul de mare în raport cu producția obținută la Oravița și Maydanpek și considerăm că nu ar fi fost comercializată în Imperiul otoman, în această privință existând restricții legislative⁸¹, dacă ar fi existat posibilități reale de desfacere a acesteia pe alte piețe.

Exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei lucrează în general cu pierderi financiare, această situație fiind însă acceptată de către Camera Aulică, din următoarele rațiuni: asigurarea necesarului de metale și de produse obținute din acestea pentru cele două provincii din producția internă, evitându-se astfel importurile care conduc la scoaterea de bani din țară; crearea unui surplus de astfel de produse destinate exportului, atrăgându-se în acest mod bani în țară; exploatarea metalelor prețioase, în cazul de față argintul și cea a cuprului – acesta din urmă folosit pentru moneda măruntă – conduce la sporirea masei monetare aflată în circulație în țară și în același timp sunt oferite locuri de muncă, acestea constituind surse de existență și venituri pentru locuitorii care lucrează la exploatările miniere și instalațiile metalurgice. Menționăm faptul că, nu în ultimul rând, prin investițiile efectuate, organizarea procesului de producție și colonizarea forței de muncă, pentru a aminti numai măsurile cele mai importante, se creează bazele pentru obținerea în viitor a unor profituri de la exploatările miniere și instalațiile metalurgice amintite,arendarea acestora putând deveni interesantă pentru investitorii particulari, aceasta fiind de altfel și un obiectiv important al Camerei Aulice⁸². Referitor la pierderile financiare înregistrate de fiscul imperial la exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, în documentele pe care le analizăm în prezentul articol, se menționează faptul că în anul 1725, la topitoria de sticlă de la Calina, s-au înregistrat pierderi financiare în sumă de 2074 florini⁸³.

⁸⁰ *Banater Bergwerke....1726*, p. 68.

⁸¹ Despre restricțiile referitoare la comercializarea în Imperiul otoman, a cuprului produs în Banat, vezi Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 42.

⁸² Pentru politica economică a fiscului imperial, referitoare la exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei la începutul stăpânirii habsburgice în aceste provincii, vezi Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 44 și studiul nostru *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 371-373.

⁸³ *Banater Bergwerke....1726*, p. 65.

Metalele și produsele obținute din acestea în regiunea montanică din Banat și nordul Serbiei, conform strategiei economice a Camerei Aulice, strategie inspirată din gândirea economică mercantilistă, trebuia să acopere, într-o primă etapă, necesitățile celor două provincii, pentru a se evita astfel importurile care conduc la scoaterea unor sume de bani din țară, urmând ca într-o a doua etapă, producția să depășească nevoile interne, realizându-se astfel disponibilități pentru exportul unor astfel de produse, prin aceasta urmând ca în țară să fie atrase sume importante de bani.

Un rol important în comerțul Banatului l-au avut companiile comerciale, care au fost încurajate de fiscul imperial pentru a contracara concurența negustorilor evrei, sârbi și greci, aceștia din urmă supuși turci, beneficiind de unele avantaje comerciale, oferite de prevederile tratatului de pace de la Passarowitz. În anul 1723, comercianți germani în special înființează la Timișoara Compania comercială germană (*Deutsche Kommerziensozietät*), ca filială a Companiei comerciale Orientale (*Orientalischen Handelkompanie*) din Viena, aceasta fiind întemeiată în anul 1719 la Triest, cu scopul de a monopoliza comerțul Imperiului habsburgic cu sud-estul Europei (*Levantehandels*). Această din urmă companie, prin filiala sa bănățeană, va reuși să controleze o mare parte a comerțului Banatului, printre principalele produse comercializate numărându-se și metalele și produsele obținute din acestea în Banat și nordul Serbiei⁸⁴.

În documentele pe care le analizăm în prezentul articol, se fac unele propuneri referitoare la comercializarea metalelor și a produselor obținute din acestea în instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei. Astfel, în ședința din martie 1726, așa cum am amintit, se recomandă comercializarea cuprului produs la Oravița și Maydanpek în statele italiene, acesta urmând să fie transportat cu ajutorul flotei imperiale (desigur, cu ajutorul flotei imperiale staționate în Marea Adriatică - n.n.) precum și a unei cantități de 2000 centenari (aprox. 112 t) de cupru în Imperiul otoman, vânzarea pe această piață fiind posibilă numai în condițiile în care prețul de cost al acestuia va scădea⁸⁵. În proiectul din anul 1725, care prevede construirea la Oravița a unei topitorii de producere a alamei și a altor instalații industriale menite să valorifice unele materii prime existente în Banat, autorul proiectului face mai multe propuneri

⁸⁴ Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 63-70.

⁸⁵ *Banater Bergwerke....1726*, p. 68-70

referitoare la comercializarea produselor obținute. Astfel, din cantitatea de 1995 centenari (aprox. 110 t) de alamă ce urmează să fie produsă anual la Oravița, 600 centenari (aprox. 33,6 t) vor fi comercializați de Compania comercială Orientală, 600 centenari (aprox. 33,6 t) vor fi preluați spre a fi comercializați de către negustorii de alamă din Viena, 50 centenari (aprox. 2,8 t) vor fi vânduți meșteșugarilor topitori de alamă din Viena și 100 centenari (aprox. 5,6 t) vor fi livrați meșteșugarilor din Banat și Transilvania care prelucrează alama, urmând ca restul de 645 centenari (aprox. 36,1 t) să fie păstrați în stoc. Același document propune comercializarea arsenicului pe piața venețiană (aici se află manufacturi renumite de sticlă - n.n.) și, prin intermediul Companiei comerciale Orientale, în Anglia, o parte din cantitatea produsă urmând să fie folosită în țară la manufacturile amintite mai sus⁸⁶.

Forța de muncă aflată în regiunea minieră bănățeană în perioada de început a organizării mineritului și metalurgiei de către autoritățile habsburgice este alcătuită din lucrătorii care, după locul de proveniență, aparțin a două componente. Prima dintre acestea este reprezentată de lucrătorii aflați aici din timpul stăpânirii turcești, pe care împăratul îi ia sub protecția sa deosebită, garantându-le drepturile și libertățile avute. Considerăm că cel puțin o parte dintre acești lucrători au fost români și aducem ca argument faptul că în documentul din 19 august 1718 sunt menționați lucrătorii mineri români (*Walachischen Bergleuthe*), care au lucrat la exploatarea minieră Tilva din munții Oraviței înainte de instaurarea stăpânirii habsburgice, aceștia oferind informații despre filonul metalifer, cu ocazia redeschiderii unor vechi lucrări miniere, și a începerii lucrului la noile lucrări, acești mineri fiind desigur angajați și de către noile autorități. Tot documentul respectiv amintește de un bătrân din satul Maydan, pe nume Demian Petro, acesta fiind desigur român, care a lucrat în timpul asedierii Vienei de către turci la exploatarea minieră Liusehovitza din munții Oraviței⁸⁷.

A doua componentă este alcătuită din lucrători provenind din regiunile Imperiului habsburgic cu tradiție în activitate minieră și metalurgică, aceștia fiind aduși în regiunea montanică din Banat în cadrul unei ample acțiuni de colonizare, având ca scop refacerea exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice existente încă din timpul stăpânirii turcești și, în primul rând,

⁸⁶ *Orawitzer Hütten Kurtzer Entwurff...1725*, p. 12-13 și 15.

⁸⁷ *Orawizer Bergwerke.... 1718*, p. 4-5.

construirea altora noi, după o tehnică mult mai avansată, caracteristică provinciilor Imperiului habsburgic cu tradiție în minerit și metalurgie. Pentru atragerea unor astfel de lucrători în Banat, fiscul imperial va cheltui sume importante de bani care vor fi folosite pentru acordarea unor ajutoare bănești la sosirea acestora în regiunea minieră, o parte a acestor sume fiind alocate ulterior pentru plata unor salarii mai mari lucrătorilor colonizați, pentru a-i determina în acest fel să rămână în Banat.

Printre lucrătorii colonizați deja de către autoritățile habsburgice, menționăm minerii germani care, în anul 1718, sunt plătiți după numărul schimburilor efectuate și grupul de mineri condus de un oarecare Freyberg, care a sosit în Banat în același an, venind de la Administrația minieră din Zips (regiune minieră numită și Ungaria Superioară, situată în centrul și estul Slovaciei de astăzi - n.n.), aceștia aducând cu ei și diferite unelte specifice⁸⁸.

În documentele pe care le analizăm în prezentul articol se acordă o atenție deosebită asigurării forței de muncă, în special calificată. În acest sens amintim faptul că în memoriul său înaintat la data de 25 septembrie 1725 Consiliului Aulic de Război, generalul Mercy susține necesitatea procurării încă din iarna anilor 1725-1726 a unui număr suficient de mineri și alți diferiți lucrători, pentru ca, astfel, lucrările de investiții la exploatarea miniere de la Dognecea să poată fi începute în primăvara anului 1726. Pentru efectuarea transportului lemnului și a altor materiale necesare, Mercy recomandă folosirea muncii de robotă, pe care supușii bănățeni sunt obligați să o presteze⁸⁹.

La rândul său, maistrul minier superior Schubert, în raportul înaintat la 24 septembrie 1725 Administrației Banatului solicită, în vederea începerii unor importante lucrări de investiții la exploatarea miniere de la Dognecea, angajarea unor funcționari minieri, metalurgi și forestieri, precum și procurarea unui număr suficient de mineri, lucrători pentru instalațiile de preparare a minereului și metalurgice și a unui număr de 4 argați necesari parcului de atelaje existent. În vederea efectuării acestor lucrări de investiții se consideră că este necesar să se acorde prioritate în special procurării unui număr suficient de meseriași și de ajutoare⁹⁰. Din același document rezultă și numărul aproximativ de mineri care lucrau în anul 1725 la exploatarea miniere de la Dognecea, menționându-se că

⁸⁸ *Instrukzion 1718*, p.108 și 114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 345-346.

⁸⁹ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 18.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 24-25.

la cele 12 fronturi de lucru principale lucrează câte o echipă alcătuită din 6 lucrători⁹¹, deci un total de 72 de mineri.

O imagine sugestivă referitoare la numărul de lucrători, pe categorii profesionale, necesari în special după efectuarea noilor lucrări de investiții, precum și informații despre salarizarea propusă pentru aceștia, ne oferă proiectul de dezvoltare a exploatărilor miniere de la Dognecea, alcătuit de maistrul minier superior Schubert, acest proiect însoțind raportul său adresat în acest sens Administrației Banatului⁹².

Pentru organizarea, dirijarea și supravegerea muncii, este necesar să fie angajați mai mulți funcționari minieri, metalurghi și forestieri. Conducătorul exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice, care se vor construi la Dognecea, va fi un maestru minier (*Bergmeister*), acesta urmând să fie ajutat în munca sa de conducere de un contabil (*Rechnungs fuhrer*), de conducătorul topitoriei (*Ober Huttman*) și magazinierul acesteia (*Hutten schreiber*), de un pădurar (*Waldforster*) și de maistrului rotar responsabil cu întreținerea atelajele care efectuează transporturile (*Wagenmeister*), tot în categoria funcționarilor fiind menționat și un husar, acesta trebuind să asigure ordinea și paza⁹³.

Pentru desfășurarea lucrului la exploatările miniere se prevede angajarea unui număr de 200 mineri (*Hauer*) și a 6 dulgheri (*Zimmerleuth*), aceștia din urmă trebuind să efectueze diferite lucrări de dulgherie⁹⁴. Menționăm faptul că în memoriul său, adresat de 25 septembrie 1725, Consiliului Aulic de Război, generalul Mercy consideră că în viitor la exploatările miniere de la Dognecea vor putea să fie angajați până la 1000 mineri⁹⁵.

La instalațiile de preparare a minereului, și amintim mai întâi șteampurile, vor fi angajați 2 lucrători și 8 ajutoare, în timp ce spălătoriile de minereu vor fi deservite de 64 de lucrători și 8 ajutoare, aceștia din urmă, fiind copii mai mari, care în acest mod sunt calificați la locul de muncă. Funcționarea prăjitorului de minereu va fi asigurată de cei 4 lucrători care vor fi angajați aici.

Forța de muncă necesară topitoriei ce va fi construită, va fi alcătuită din 15 angajați, dintre care doi maiștri topitori, 6 topitori, un lucrător care separă argintul de plumb și două ajutoare.

⁹¹ *Ibidem*, p. 23.

⁹² *Ibidem*, p. 19-20.

⁹³ *Ibidem*, p. 19.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 18.

În vederea efectuării diferitelor lucrări de reparații necesare la exploatarea miniere și instalațiile industriale de la Dognecea, vor fi angajați doi fierari⁹⁶. Dorim să menționăm faptul ca în memoriul său adresat, la 24 septembrie 1725, Administrației Banatului, maistrul minier superior Schubert consideră că este necesar să fie angajați la Dognecea și 4 argați (*knechte*), aceștia urmând să deservească atelajele folosite la transport, existente aici, respectivi lucrători, nemalegându-se în proiectul său referitor la dezvoltarea exploatarea miniere de la Dognecea⁹⁷.

Procurarea forței de muncă se află și în preocupările fostului contabil al exploatarea miniere bănațene care, așa cum am menționat, înaintează la data de 27 ianuarie 1725 guvernatorului Banatului, generalul Mercy, un proiect ce prevede construirea la Oravița a unei topitorii de producere a alamei, precum și a altor instalații industriale, acestea urmând să valorifice diferite materii prime aflate în Banat⁹⁸.

Considerăm interesant să prezentăm propunerile de salarizare a funcționarilor și lucrătorilor care vor fi angajați la exploatarea și instalațiile metalurgice de la Dognecea, propuneri prezentate de către maistrul minier superior Schubert, în proiectul său amintit mai sus. Maistrul minier urmează să primească un salariu lunar de 50 florini⁹⁹; spre a face o comparație, maistrul minier superior Schubert avea, în anul 1721, un salariu anual de 600 de florini¹⁰⁰ (lunar revine un salariu tot de 50 de florini - n.n.). Contabilul va primi un salariu lunar de 33 florini și 50 crețari, în timp ce conducătorul topitoriei va avea, pe aceeași perioadă de timp, 18 florini, iar magazinierul topitoriei, 25 florini. În continuare salariul lunar al pădurarului se va ridica la suma de 16 florini și 40 crețari, cel al maistrului rotar la 12 florini și, în sfârșit, husarul va primi lunar 8 florini¹⁰¹.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 19-20.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 25.

⁹⁸ *Orawitzer Hütten Kurtzer Entwurff...1725*, p. 14.

⁹⁹ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19; referitor la salarizarea funcționarilor și lucrătorilor de la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei între anii 1718-1727, vezi studiile noastre *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 345; *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănațene....1721*; *Situația mineritul și metalurgiei bănațene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 366-370.

¹⁰⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 156; vezi și studiul nostru *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănațene....1721*.

¹⁰¹ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 19.

Lucrătorii, în conformitate cu propunerea lui Schubert, vor fi plătiți după numărul schimburilor efectuate, excepție făcând lucrătorii de la spălătoriile de minereu, care urmează să fie plătiți după cantitatea de concentrat de minereu obținută. La exploatările miniere, lucrătorii mineri vor fi plătiți lunar cu un salariu de 7 florini, în timp ce dulgherii vor primi 10 florini. Lucrătorii de la instalațiile de preparare a minereurilor, respectiv, de la șteampuri vor fi plătiți lunar cu 12 florini, iar ajutoarele lor cu câte 8 florini, în timp ce lucrătorii de la spălătoriile de minereu, vor fi plătiți, așa cum am amintit, în funcție de cantitatea de concentrat de minereu obținută, respectiv, cu câte 34 crețari pentru fiecare centenar, ajutoarele de la spălătoriile de minereu, care sunt copii, vor primi doar 6 florini lunar. Lucrătorii de la prăjitoarele de minereu vor avea un salariu lunar de 8 florini, în timp ce lucrătorii de la topitorie, respectiv maestrul topitor va fi plătit lunar cu 15 florini, iar topitorii și lucrătorul care separă argintul de plumb, vor primi câte 12 florini, în timp ce ajutoarele de la topitorie vor avea lunar 8 florini. Cei doi fierari, probabil meșterul fierar și ajutorul său ținând cont de salariile diferite pe care le primesc, vor fi plătiți lunar cu 12 și respectiv 8 florini¹⁰².

La sumele de bani acordate sub formă de salarii funcționarilor și lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană, se adaugă și plata în natură, aceasta constând în acordare gratuită sau la prețuri avantajoase, a unor materiale și produse diferite. În acest sens menționăm faptul că în proiectul amintit mai sus al maestrului minier superior Schubert, lucrătorii mineri vor trebui să primească gratuit praful de pușcă folosit la dislocarea rocilor - această informație dovedind folosirea unor metode moderne de lucru la exploatările miniere din Banat și nordul Serbiei, încă de la începutul stăpânirii habsburgice - și lumânările folosite la iluminat în lucrările miniere subterane. În continuare, aflăm din același document, plata în natură, care va fi acordată funcționarilor și lucrătorilor de la exploatările miniere și instalațiile industriale de la Dognecea, va consta și în acordarea zilnică în mod gratuit a porției de pâine. Valoarea zilnică a unei porții de pâine care va fi acordată unui angajat este de 2 crețari, suma care va fi cheltuită lunar pentru porția de pâine a fiecărui angajat fiind de un florin, în total la Dognecea se prevede să fie acordate zilnic 339 porții de pâine¹⁰³.

¹⁰² *Ibidem*, p. 19-20.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 20; referitor la plata în natură a funcționarilor și a lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană, la începutul stăpânirii habsburgice, vezi studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p.369.

Menționăm faptul că numărul însumat de funcționari, lucrători și ajutoare ale acestora, propus de Schubert, în proiectul său de dezvoltare a exploatărilor miniere de la Dognecea, este de 316 persoane. Diferența dintre acest număr și cel al porțiilor de pâine, amintite mai sus este de 23, acesta putând constitui numărul de meseriași și ajutoare ale acestora, care vor fi folosiți la noile lucrări de investiții, precum și argații care deservește atelajele folosite la transporturi, etc. și care nu sunt amintiți în acest proiect, sau pur și simplu, rezultă că anumite persoane cu funcții de conducere, respectiv funcționarii, primesc mai multe porții de pâine zilnic.

În încheierea articolului nostru, dorim să prezentăm două aspecte nu mai puțin importante, aspecte care sunt prezentate în documentele ce fac obiectul prezentului studiu, acestea întregind un tablou al mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice.

Primul aspect este de ordin social și ne prezintă măsurile luate de autoritățile habsburgice, care, în conformitate cu principiile mercantile ale epocii, se preocupă și de crearea condițiilor necesare asigurării bunăstării locuitorilor imperiului, aceștia, în calitate de contribuabili (plătitori de impozite - n.n.) și producători, contribuind la sporirea avuției naționale. Pentru rezolvarea problemelor sociale ale lucrătorilor din regiunea minieră a Banatului și din nordul Serbiei, fiscul imperial alocă sume importante de bani în vederea construirii unor locuințe, asigurării asistenței medicale în regiunea minieră și aprovizionării regiunii miniere cu cele necesare asigurării traiului lucrătorilor.

Primele locuințe pentru lucrătorii de la Oravița au început să fie construite încă din anul 1718¹⁰⁴; în anul 1725, în cadrul lucrărilor de investiții din acest an, au fost construite locuințe la Oravița și Bocșa, în timp ce în proiectul de dezvoltare a exploatărilor miniere de la Dognecea, în cadrul lucrărilor de investiții care se vor realiza în anul 1726, este prevăzută și construirea de locuințe pentru lucrători, în valoare de 600 florini¹⁰⁵. Pentru aprovizionarea lucrătorilor cu diferite produse necesare, pe lângă magazinul deja existent la Oravița¹⁰⁶, a început construirea la Bocșa, în anul 1725, a unei cârciumi (*Brau Haus*), pentru

¹⁰⁴ *Instrukzion 1718*, p. 112; vezi și studiul nostru, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 347.

¹⁰⁵ *Banater Bergwerke....1726*, p. 62 și 65

¹⁰⁶ Referitor la problema construirii unui magazin la Oravița, vezi studiile noastre *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 346 și *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721*.

terminarea lucrărilor la aceasta urmând să se aloce, în anul 1726, suma de 150 florini, în timp ce la Maydanpek va trebui să înceapă în anul 1726, construirea unui magazin (Handl Hausses)¹⁰⁷.

Referitor la asigurarea asistenței medicale, menționăm faptul că fiscul imperial alocă sume importante de bani pentru procurarea medicamentelor care sunt acordate gratuit lucrătorilor și pentru plata medicului de la Oravița. În acest sens amintim că în proiectul de buget și investiții pe anul 1726 se consemnează faptul că în suma de bani alocată în acest an topitoriei de sticlă de la Calina, se include și suma destinată procurării de medicamente pentru lucrători¹⁰⁸.

Cel de-al doilea aspect se referă la viața spirituală a comunității miniere de la Dognecea, aceasta urmând să capete noi valențe, dacă se va hotărâ ca aici să fie adus un preot, așa cum propune maistrul superior Schubert în proiectul său de dezvoltare a exploatărilor miniere de la Dognecea¹⁰⁹.

Prin măsurile luate – organizatorice, investiționale și de colonizare a forței de muncă, pentru a le aminti numai pe cele mai importante –, autoritățile habsburgice speră ca mineritul și metalurgia să devină ramuri economice importante, acestea urmând să contribuie la realizarea de venituri pentru domeniul cameral Banat și, implicit, pentru fiscul imperial și, în același timp, să ofere locuri de muncă, acestea constituind surse de existență și venituri pentru locuitorii care lucrează la exploatările miniere și instalațiile metalurgice.

¹⁰⁷ *Banater Bergwerke....1726*, 61 și 66-67.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 65; referitor la problemele legate de asigurarea asistenței medicale în regiunea minieră din Banat și nordul Serbiei în perioada 1718-1727 vezi studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 348; *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721* și *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 370-371.

¹⁰⁹ *Dognazker Bericht... 1725*, p. 24; referitor la viața spirituală a comunităților de lucrători din regiunea montanică a Banatului între anii 1718-1727 vezi studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 348; *Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721* și *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 375.

EINIGE ASPEKTE DES BANATISCHEN BERG- UND
HÜTTENWESENS IN DER ZEIT VON 1718 BIS 1726 ANALYSIERT
ANHAND VON DOKUMENTEN
AUS DEM HOFKAMMERARCHIV IN WIEN

Zusammenfassung

Nach der Besetzung des Banats durch das Habsburgische Reich im Jahr 1718, durch den Friedensvertrag von Passarowitz anerkannt, wird dieses zu einer Domäne der Kammer und Krone organisiert und in wirtschaftlicher Hinsicht gemäß den Voraussetzungen der merkantilistischen Denkweise geführt.

Die für die wirtschaftlichen und finanziellen Angelegenheiten des Reiches verantwortliche zentrale habsburgische Behörde der Hofkammer und die Banater Landesadministration als örtliche Behörde schenken dem Banater Bergbau- und Hüttenwesen eine besondere Aufmerksamkeit. Deren Organisation beginnt mit dem Dekret der Hofkammer vom 17. Dezember 1717 und wird durch spätere Dekrete derselben Behörde sowie der Banater Landesadministration fortgesetzt.

Die erwähnten Behörden ergreifen strenge Maßnahmen zur Wiederinbetriebnahme der Bergwerke und Hüttenanlagen aus der Zeit der türkischen Besetzung im Banat und errichten neue Bergwerke und Hüttenanlagen nach einer viel fortgeschritteneren Technik, die in anderen Bergregionen des Habsburgischen Reiches entwickelt wurde. Gleichzeitig betreiben die habsburgischen Behörden eine systematische Ansiedlungspolitik, durch die Arbeitskräfte und besonders ausgebildete Personen - abstammend aus Gegenden der Monarchie mit Tradition im Bergbau und Hüttenwerk - in die Banater Bergregion kommen.

Als Grundlage für meinen Artikel dienten folgende Dokumente aus dem Hofkammerarchiv in Wien über das Berg- und Metallwesen im Banat aus dem Zeitraum von 1718 - 1726:

Eine Beschreibung der durchgeführten Arbeiten im Kupferbergwerk, datiert mit 19. August 1718; Resultate von Laborproben mit Kupfererzen aus Oraviza, datiert mit 22. August 1718, unterzeichnet vom Banatischen Oberbergmeister Johann Schubert; Resultate von Laborproben mit Kupfererzen

aus Oraviza und Maydanpek, durchgeführt vom kaiserlichen Münzamt in Wien, adressiert an die Hofkammer im Jahr 1719; ein von einem ehemaligen Banater Bergwerksbuchhalter in Wien verfasstes Dokument vom 27. Jänner 1725, adressiert an den Banater Gouverneur General Mercy, in dem Bauprojekte, wie z. B. eine Messingschmelzerei in Oraviza und mehrere Industrieanlagen im Banat, welche der Verwertung verschiedener natürlicher Reichtümer der Provinz dienen sollen, vorgestellt werden; ein Bericht von Gouverneur Mercy, datiert mit 25. September 1725 an den Kriegsrat in Wien adressiert, in dem die Notwendigkeit der Entwicklung der Blei- und Silberbergwerke in Dognatschka und die daraus resultierenden finanziellen Vorteile vorgestellt werden. Als Grundlage des Berichtes von General Mercy diene eine an ihn gerichtete Dokumentation: Ein Bericht von Oberbergmeister Johann Schubert vom 24. September 1725, in dem die Vorteile der zukünftigen Entwicklung der Bergwerke in Dognatschka präsentiert werden, ein Entwicklungsprojekt der Bergwerke in Dognatschka, wahrscheinlich zusammengefasst vom oben genannten Oberbergmeister am 24. September 1725 und die Ergebnisse einer Laborprobe mit Blei- und Silbererzen aus Dognatschka; ein in Temeswar im März 1726 gefasster Beschluss über das Budget und geplante Investitionen in den Kupferbergwerken und Hüttenanlagen in Oraviza und Maydanpek, in den Blei- und Silberbergwerken in Dognatschka, in den Eisenhütten in Bogschan und in den Glasschmelzereien in Kalina im Jahr 1726.

Die oben genannten Dokumente geben einen guten Einblick in die Situation der Banater Berg- und Hüttenwerke, zu denen im angeführten Zeitraum die Kupferbergwerke neben Orawitza, die Blei- und Silbergruben bei Dognatschka, die Eisenbergwerke bei Doman und Tilfa in der Nähe von Bogschan und die Hüttenanlagen bestehend aus den Kupferschmelzereien bei Orawitza, die Kupferschmiede bei Tschiklowa, die Blei- und Silberschmelzereien bei Dognatschka, der Hochofen, die Eisenschmelzerei und die Eisenschmieden bei Bogschan sowie die Glasschmelzerei bei Calina gehören.

Sie enthalten auch Informationen über das Kupferbergwerk und die -schmelzereien bei Maydanpek in Nordserbien, das damals ebenso zum Habsburgischen Reich gehörte und der Banater Landesadministration untergeordnet war.